Rijksoverheid

Achtergronddocument Ontwerp-Nationale Klimaatadaptatiestrategie 2026 (Ontwerp-NAS'26)

ONTWERP-VERSIE

Samenvatting

Dit achtergronddocument geeft inzicht in hoe de Ontwerp-Nationale Klimaatadaptatiestrategie 2026 (Ontwerp-NAS'26) tot stand is gekomen. Participatie speelde hier een grote rol bij.

Figuur S.1 **Samenvatting participatieproces van de Ontwerp-NAS'26**

Het Rijk streeft naar een NAS'26 voor en door iedereen. Daarom hebben we veel verschillende partijen betrokken bij de ontwikkeling van deze NAS. Met dit inclusieve proces wilden we ervoor zorgen dat:

- Deze NAS een gedeeld toekomstbeeld laat zien dat we kunnen uitleggen. Dit vergroot het vertrouwen, eigenaarschap en de betrokkenheid.
- De strategie goed aansluit bij de kennis en behoeften van belanghebbenden.
- We verschillende perspectieven hebben meegenomen.

Het participatietraject verliep langs drie sporen.

Wettelijk verplichte participatiemomenten waarbij iedereen kon inspreken	De terinzagelegging van: • de Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) • het milieueffectrapport (planMER) • de Ontwerp-NAS'26
Langlopende trajecten met specifieke doelgroepen	• De maatschappelijke klankbordgroep • De sociaalwetenschappelijke klankbordgroep • Het jongerenopinieonderzoek
Brede bijeenkomsten voor een groot aantal professionele belanghebbenden	• NAS Ateliers

Figuur S.2 **Totstandkomingsproces NAS en bijbehorende participatiemomenten**

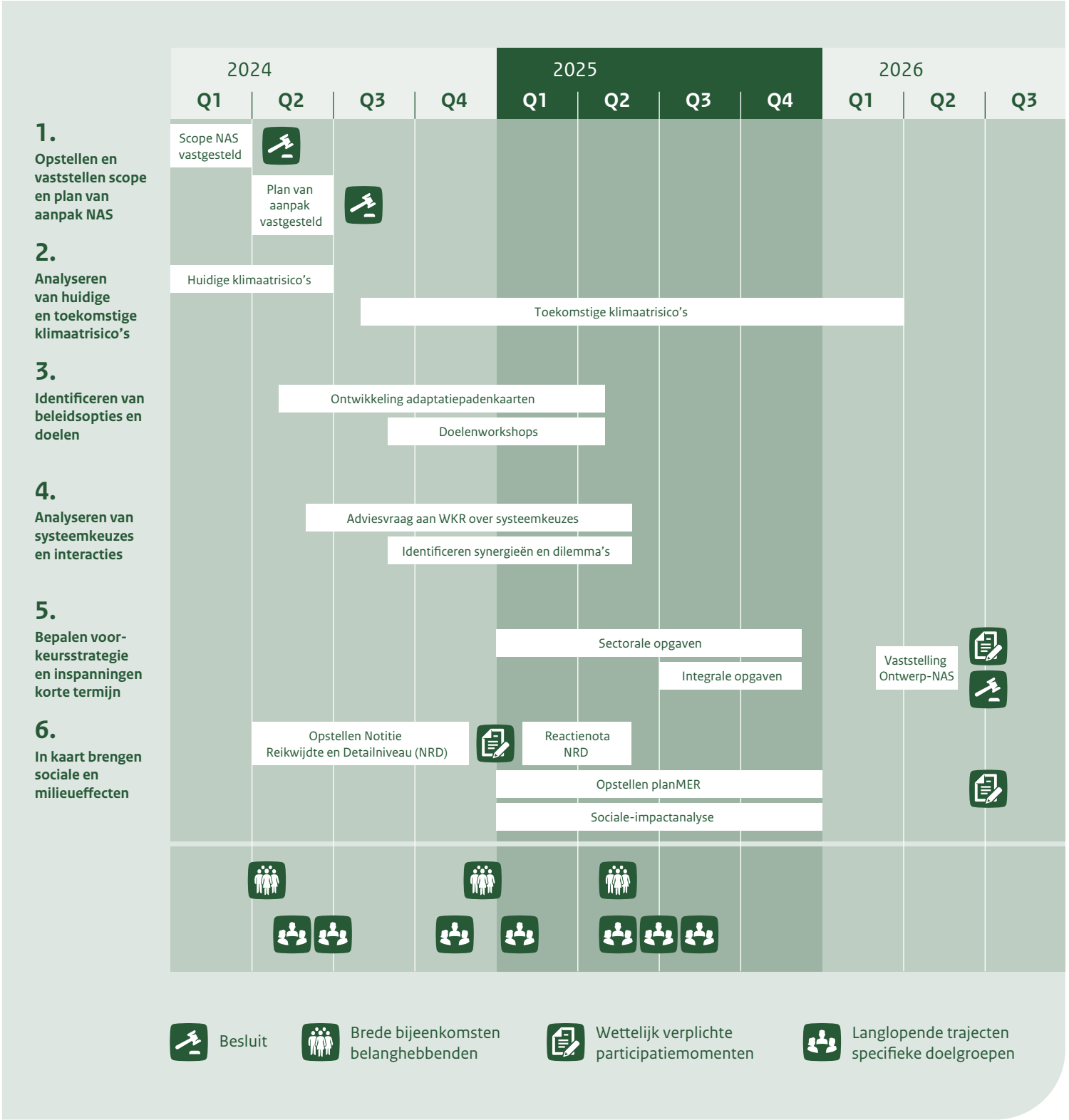

We hebben de uitkomsten van de verschillende trajecten, gesprekken en bijeenkomsten meegenomen in de ontwikkeling van de NAS'26. Zo hebben de verhelderende vragen ons geholpen om de redeneerlijn begrijpelijker neer te zetten. Daarnaast hebben we veel ideeën kunnen toetsen. Opvallend waren het grote gevoel van urgentie bij betrokkenen en een nadrukkelijke roep om de samenwerking te versterken.

Inhoud

Samenvatting **2**

Inhoud **4**

1. Inleiding: toelichting en procedurele verantwoording **5**

2. Wettelijke participatiemomenten **6**

2.1 Participatiestappen 6

2.2 Inspraak Notitie Reikwijdte en Detailniveau 6

2.3 Terinzagelegging Ontwerp-NAS'26 en planMER 7

3. Niet-wettelijke participatie: kennis uit de praktijk **8**

3.1 Maatschappelijke klankbordgroep 8

3.2 NAS'26 Ateliers 10

3.3 Workshops concretisering doelen 11

3.4 Ontwikkelen van de communicatiestrategie 11

3.5 LIFE-IP Klimaatadaptatie 12

3.6 Decentrale overheden 13

3.7 Caribisch Nederland 14

3.8 Jongerenonderzoek 14

4. Wetenschappelijke betrokkenheid bij de NAS'26 **16**

4.1 KIN-adaptatiepadenkaarten 16

4.2 Sociale-impactanalyse (SIA) 17

4.3 Sociaalwetenschappelijke klankbordgroep 17

4.4 Advies Wetenschappelijke Klimaatraad (WKR) 19

5. Conclusies **20**

1. Inleiding: toelichting en procedurele verantwoording

Dit achtergronddocument is een bijlage van de Ontwerp-Nationale Klimaatadaptatiestrategie 2026 (Ontwerp-NAS'26). Het doel van deze bijlage is om inzicht te geven in hoe de Ontwerp-NAS'26 tot stand is gekomen. We beschrijven hoe we belanghebbenden en andere experts hierbij hebben betrokken en hoe we met hun inbreng zijn omgegaan.

Participatie vormt een rode draad bij de totstandkoming van de Nationale Klimaatadaptatiestrategie 2026. Klimaatverandering én adaptatiemaatregelen hebben immers gevolgen voor de samenleving. Daarnaast vraagt de NAS'26 een positieve bijdrage van de samenleving aan het vergroten van klimaatbestendigheid. Samenwerking met en tussen uiteenlopende sectoren, verschillende overheidslagen en andere stakeholders is daarom cruciaal voor een klimaatbestendig Nederland.

Het Rijk streeft naar een NAS'26 voor en door iedereen. Daarom hebben we veel verschillende partijen betrokken bij de ontwikkeling van deze NAS. Met dit inclusieve proces wilden we ervoor zorgen dat:

- deze NAS een gedeeld toekomstbeeld laat zien dat we kunnen uitleggen. Dit vergroot het vertrouwen, eigenaarschap en de betrokkenheid.
- de strategie goed aansluit bij de kennis en behoeften van belanghebbenden.
- we verschillende perspectieven hebben meegenomen.

Het proces bestond uit wettelijk verplichte en niet-wettelijk verplichte participatiemomenten. Deze staan beschreven in hoofdstuk 2 en hoofdstuk 3. Er zijn veel verschillende organisaties betrokken geweest bij de totstandkoming van de Ontwerp-NAS'26. Hierbij maakten we onderscheid tussen:

- Partijen met een verantwoordelijkheid: organisaties die een wettelijke taak hebben in besluitvorming.
- Partijen met een belang: alle organisaties die zich betrokken voelen bij en/of impact ervaren van het voorgenomen beleid, maar hier geen wettelijke taak in hebben.
- Kennispartners: partners die geen direct belang of wettelijke taak hebben, maar kennis en informatie aandragen. Hoofdstuk 4 geeft meer informatie over hoe we actuele wetenschappelijke inzichten hebben opgehaald.

Naast deze partijen zijn de inwoners van Nederland, jongeren en de toekomstige generaties ook belangrijke doelgroepen.

- Tijdens de wettelijke participatiemomenten had heel Nederland de kans om zich uit te spreken over de strategie. Hoofdstuk 3 geeft daar meer informatie over.
- Jongeren hebben we betrokken met een jongerenopinieonderzoek (uitgevoerd in Europees Nederland). Informatie hierover is te vinden in paragraaf 3.8.
- Aandacht voor de toekomstige generaties is meegenomen in de sociale-impactanalyse. Meer informatie en de belangrijkste bevindingen zijn te vinden in paragraaf 4.2.

Caribisch Nederland heeft een eigen hoofdstuk binnen de NAS. Bij de totstandkoming van dit hoofdstuk is er ook aandacht geweest voor participatie. Zie paragraaf 3.7 voor meer informatie.

2. Wettelijke participatiemomenten

Voor deze NAS'26 hebben wij een milieueffectrapport (planMER) opgesteld. De NAS'26 wordt vastgelegd als een nationaal programma, zoals beschreven in de Omgevingswet. Een betekenisvolle NAS'26 heeft mogelijk milieueffecten. De Omgevingswet geeft aan dat programma's die kaderstellend zijn voor projecten die aanzienlijke milieueffecten kunnen hebben, aan de planmer-plicht moeten voldoen. Dit betekent dat ze de procedure 'plan-milieueffectrapportage (planmer)' moeten doorlopen en een milieueffectrapport, ook bekend als planMER, moeten opstellen. Tijdens een planmer worden de milieueffecten van mogelijke beleidskeuzes onderzocht. Deze informatie helpt bij het maken van de nieuwe Nationale Klimaatadaptatiestrategie. Het planmer-proces liep parallel aan de ontwikkeling van de Ontwerp-NAS'26.

2.1 Participatiestappen

Voor het opstellen van het planMER hebben wij de volgende verplichte participatiestappen doorlopen:

1) Allereerst hebben we in december 2024 in de Staatscourant bekend gemaakt dat we een NAS'26 zouden opstellen. We publiceerden toen ook de conceptnotitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) voor het planMER en het concept-Participatieoverzicht met de mogelijkheid om hier zienswijzen op te geven. Op de website www.platformparticipatie.nl[1] staat uitgelegd hoe de zienswijzeprocedure werkte en hoe mensen en organisaties hun mening konden geven. De kennisgeving was het officiële begin van de planmer-procedure.

2) Tijdens deze zienswijzenprocedure vroegen we ook de Commissie mer om advies over de concept-NRD van het planMER. De Commissie mer bracht haar advies op 18 maart 2025 uit.

3) Naar aanleiding van de zienswijzenprocedure konden we de reikwijdte en het detailniveau voor het planMER definitief vaststellen. Hiervoor hebben we een reactienota opgesteld, waarin we beschreven hoe we zijn omgegaan met de binnengekomen zienswijzen en adviezen. De concept-NRD en deze reactienota gelden samen met de beschreven aanpak in het planMER als definitieve bepaling van de reikwijdte en het detailniveau.

4) Gelijktijdig met deze Ontwerp-NAS'26 hebben we ook het planMER en de passende beoordeling gepubliceerd. Hierop kan iedereen gedurende zes weken reageren via een zienswijzenprocedure en wordt de Commissie mer wederom om advies gevraagd. Na de zienswijzenprocedure verwerken wij de reacties en het toetsingsadvies van de Commissie mer. Ook hier stellen wij een reactienota voor op. Hierna publiceren we de definitieve NAS'26 en – indien nodig – een aanvulling op het planMER.

2.2 Inspraak Notitie Reikwijdte en Detailniveau

De Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) beschrijft welke onderwerpen (reikwijdte) in het milieueffect-rapport (MER) onderzocht worden en met welke diepgang (detailniveau). De NRD vormde het plan van aanpak voor het op te stellen planMER. Van vrijdag 13 december 2024 tot en met donderdag 23 januari 2025 had heel Nederland de mogelijkheid om een zienswijze in te dienen over de concept-NRD. In deze periode zijn vijf zienswijzen ingediend. Twee waren afkomstig van maatschappelijke organisaties en drie van overheidsorganisaties. In de reactienota[2] hebben we gereageerd op de binnengekomen reacties. We hebben de indieners van de zienswijzen hierover geïnformeerd. In de reactienota gaan we ook in op het advies dat de Commissie mer voor het milieu-effectrapport heeft uitgebracht.

1 Link naar de website Platform Participatie
2 Ministerie van IenW. *Reactienota. Reactie op de ingediende zienswijzen en het ontvangen advies op de concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau voor de Milieueffectrapportage van de Nationale Klimaatadaptatiestrategie.* Den Haag: Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, 2025.

De belangrijkste wijzigingen naar aanleiding van de ingediende zienswijzen zijn gericht op een betere onderbouwing en verdieping van het planMER. Op basis van de zienswijzen hebben we besloten om onder andere meer aandacht te besteden aan gezondheid, met expliciete aandacht voor hitte buiten de stad, de mentale gezondheid van jongeren, en gezondheidsrisico's zoals infectieziekten. Verder hebben we op verzoek van verschillende partijen besloten het detailniveau van de effectbeoordeling te verbeteren, onder andere door gebruik te maken van een vijfpuntsschaal in plaats van een driepuntsschaal.

Het advies van de Commissie mer heeft gezorgd voor aanscherpingen in het planMER en de Ontwerp-NAS. Zo hebben we een fasering aangebracht in het planMER. We hebben eerst een kwalitatieve beoordeling van de milieueffecten per klimaatadaptatieopgave gemaakt, gevolgd door een integrale analyse van strategische alternatieven. Dit brengt de samenhang tussen de opgaven beter in beeld, en hierdoor is er aandacht voor regionale verschillen (inclusief Caribisch Nederland). Verder besteden we in de Ontwerp-NAS'26 aandacht aan de relatie met andere nationale en Europese beleidskaders, en aan de doorwerking van de NAS naar andere overheidslagen. Tot slot besteden we meer aandacht aan monitoring, en hebben we een leesbare samenvatting van het planMER gemaakt.

2.3 Terinzagelegging Ontwerp-NAS'26 en planMER

De publicatie van dit achtergronddocument valt samen met de start van de terinzagelegging van de Ontwerp-NAS. Deze is zes weken opengesteld voor zienswijzen. In lijn met interbestuurlijke afspraken hebben de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), Unie van Waterschappen (UvW) en het Interprovinciaal Overleg (IPO) acht weken om te reageren.

3. Niet-wettelijke participatie: kennis uit de praktijk

Dit hoofdstuk omschrijft alle niet-wettelijke participatie waar kennis uit de praktijk centraal stond. Het geeft een overzicht van de verschillende (groepen) betrokkenen, de aanpak en de belangrijkste inzichten.

3.1 Maatschappelijke klankbordgroep

Schaalniveau	Europees Nederland
Participatiedoel	Consulteren en adviseren
Doelgroepen	Maatschappelijke organisaties, de private sector en brancheverenigingen
Deelnemers	Vereniging Eigen Huis, Platform 31, a.s.r., Nederlands Agrarisch Jongeren Kontakt, GGD GHOR NL, Heijmans, Klimaatverbond Nederland, Jonge Klimaatbeweging, Sterk uit Armoede, VNO-NCW en MKB-Nederland, Aedes, Koninklijke Binnenvaart Nederland, Stichting Natuur & Milieu
Onderwerpen	Rechtvaardigheid, adaptatiepadenkaarten, communicatiestrategie, samenwerkingsstrategie voor uitvoering NAS, financiering van maatregelen, ruimtelijke en maatschappelijke aspecten

Aanpak

Op basis van een gerichte analyse hebben we partijen uitgenodigd om deel te nemen aan de maatschappelijke klankbordgroep van de NAS. We streefden hierbij naar diversiteit in perspectieven. De maatschappelijke klankbordgroep is gedurende de totstandkoming van de NAS'26 vijf keer een dagdeel bijeengekomen. De agenda werd bepaald door het projectteam van de NAS op basis van de vraagstukken en dilemma's die speelden rond de vooraf vastgestelde data. Leden van de klankbordgroep konden van tevoren inspraak leveren op de agenda.

Datum	Centraal thema	Aanbevelingen
3 juni 2024	**Rechtvaardigheid**	• Geef een duidelijke, heldere boodschap met een eerlijke kosten-batenberekening. • Houd rekening met de meest kwetsbare groepen • Houd rekening met de beperkte beschikbare ruimte. • Zorg ervoor dat subsidies terechtkomen bij diegenen die ze echt nodig hebben. • Houd rekening met lokale verschillen. • Beloon positief gedrag en schuif problemen niet door naar de volgende generaties.
7 november 2024	**Adaptatiepaden-kaarten**	• Maak de adaptatiepaden niet overbodig complex. • Zorg dat de adaptatiepaden vrij van een waardeoordeel zijn. • Zorg dat de adaptatiepadenkaarten overkoepelende thema's bevatten. • Schrijf meer tekst en uitleg voor de kaarten, en maak het doel helder. • Maak de kaarten actiegerichter. Maak onderscheid in verantwoordelijkheden en laat de urgentie zien door de gevolgen van niets doen en/of een toekomstperspectief te schetsen. • Maak ruimte voor innovatieve ideeën en voor het perspectief van toekomstige generaties.
2 april 2025	**Concept-communicatie-strategie voor de NAS'26**	• Maak de communicatieaanpak activerend én verbindend, met aandacht voor verschillende doelgroepen en begrijpelijke taal. • Focus op de doelgroep-benadering, met aandacht voor handelingsperspectief, timing (zoals crisismomenten), en heldere, persoonlijke communicatie. • Maak de communicatiestrategie inclusief. Heb aandacht voor kwetsbare groepen, verrassende ambassadeurs en maatwerk voor Caribisch Nederland. • Combineer de communicatieconcepten 'Samen Nederland weerproof' en 'Slim vooruit'. Het verschilt namelijk per doelgroep welke boodschap aanslaat.
4 juni 2025	**Verbinding NAS – maatschappelijke organisatie**	• Maak informele vormen van binding de norm. De aanwezigen gaven in eerste instantie aan positiever tegenover informele vormen van binding te staan dan tegenover de vanzelfsprekende formele vormen. • Denk na over de NAS als beweging. Verschillende vormen van binding kunnen samenkomen in een NAS-ecosysteem, ook wel NAS als beweging. Met ambassadeurs en een verbinder, kennisuitwisseling en mogelijke samenwerkingsverbanden. Dit moet zo goed mogelijk aansluiten op de al bestaande netwerken. • Organiseer een jaarlijkse bijeenkomst met het hele NAS-netwerk.
17 september 2025	**Maatschappelijke bouwsteen van de NAS'26 en vervolg**	• Blijf in gesprek met maatschappelijke organisaties (ketenpartners, netwerken, brancheverenigingen, belangenbehartigers) bij beleidsontwikkeling. • Geef structuur. Maak inzichtelijk wie gaat (moeten) bijdragen aan de ambitie en wat daar (wederzijds) voor nodig is. Het Rijk zou daarnaast in de NAS een oproep kunnen doen aan bedrijven, maatschappelijke organisaties en medeoverheden om: • al aan de slag te gaan met klimaatbestendigheid, bijvoorbeeld door ontwerpen en processen vooraf te toetsen en mee te nemen in het businessmodel. Heijmans doet bijvoorbeeld vooraf klimaatstresstesten. • klimaatbestendigheid al mee te nemen in programma's van eisen. Laat gemeenten bijvoorbeeld vereisten voor klimaatbestendigheid opnemen in uitvragen/aanbestedingen. • bij te dragen aan bewustwording en activatie van de eigen klanten en het eigen netwerk door hen te inspireren om met klimaatbestendigheid aan de slag te gaan. Dit kan bijvoorbeeld door de nationale ambities en doelen op een toegankelijke manier over te brengen. De Jonge Klimaatbeweging zou dit bijvoorbeeld willen doen om jongerenorganisaties in hun eigen taal mee te nemen. • al in gesprek te gaan met (keten)partners om gezamenlijk op zoek te gaan naar oplossingen. De binnenvaartsector doet dit bijvoorbeeld al. • de nationale ambities en inspanningen te onderschrijven en ondersteunen waar mogelijk. De financiële sector kan bijvoorbeeld financiële en verzekeringsproducten aan laten sluiten op de maatlat en waterwijzer.

3.2 NAS'26 Ateliers

Schaalniveau	Europees Nederland
Participatiedoel	Consulteren, adviseren en coproduceren
Doelgroepen	Regionale overheid, maatschappelijke organisaties, marktpartijen
Deelnemers	Klimaatadaptatieprofessionals
Onderwerpen	Mogelijke adaptatiemaatregelen per beleidsopgave en interacties tussen de opgaven

Aanpak

Om een brede groep klimaatprofessionals de kans te geven om mee te denken met de NAS hebben we drie NAS ateliers georganiseerd. Dit waren interactieve bijeenkomsten met veel verschillende werkvormen om individueel of in groepjes feedback op te halen. Op 15 mei 2024 vond de startbijeenkomst van de NAS'26 Ateliers plaats. Het doel van deze bijeenkomst was het toetsen van het participatieplan, het toetsen van de planning en de scope van de NAS presenteren bij de deelnemers. Er waren ongeveer veertig deelnemers die met veel enthousiasme feedback hebben gegeven op deze punten en hun netwerk ten dienste stelden aan verdere participatie.

Op 11 december 2024 werd in Utrecht het eerste NAS'26 Atelier georganiseerd. Hierbij waren zo'n 150 deelnemers aanwezig, afkomstig uit regionale overheden, maatschappelijke organisaties en marktpartijen. Gezamenlijk verkenden zij de nieuwe nationale klimaataanpak. Ze kregen een eerste blik op de zes schetsen van zogenoemde adaptatiepadenkaarten. Dit zijn visualisaties van mogelijke adaptatiemaatregelen voor opgaven zoals hittebestendige steden, wateroverlast, gezondheid, infrastructuur en cultureel erfgoed. De deelnemers konden hierover in interactieve sessies feedback geven. Aansluitend reflecteerden de deelnemers in werksessies op bijbehorende doelstellingen, ambities en mijlpalen. Het verslag van dit NAS'26 Atelier vindt u op de website van Kennisportaal Klimaatadaptatie.[3]

Op dinsdag 13 mei 2025 kwamen ruim honderd professionals uit de klimaatadaptatiepraktijk bijeen in Amersfoort voor het NAS'26 Lenteatelier. Dit was de laatste feedbackronde vóór vaststelling van de concepttekst van de Ontwerp-NAS'26. De deelnemers kregen toelichting op de adaptatiepadenkaarten en opgaven, en gingen in interactieve sessies in op cruciale 'kruispunten' en keuzes die vorm moeten geven aan de strategie.
Het verslag van dit NAS'26 Lenteatelier vindt u op de website van Kennisportaal Klimaatadaptatie.[4]

Uitkomsten en aanbevelingen

Deelnemers van het eerste atelier beaamden het belang van een integrale en flexibele aanpak in de NAS'26: adaptatiepaden moeten niet alleen scenario gericht zijn, maar ook rekening houden met wisselingen in klimaatrisico's en het moment waarop maatregelen hun effect verliezen. Er was brede consensus dat adaptatiepadenkaarten en de bijbehorende doelstellingen concreet, toepasbaar en toekomstgericht moeten zijn. Dat wil zeggen: gericht op effectieve preventie nu, tijdige crisisbeheersing én langdurige flexibiliteit. Daarnaast adviseerden de deelnemers om de input van praktijkpartijen te structureren in de verdere planvorming en hen te blijven betrekken bij de vervolgfase van NAS'26.

De tweede bijeenkomst leverde waardevolle inzichten op waarmee het NAS-team direct aan de slag is gegaan.
De nadruk lag op het concreet verbinden van adaptatiepaden aan praktijkervaringen en operationele knelpunten: deelnemers benadrukten het belang van strategieën die flexibel inspelen op veranderende omstandigheden en van adaptatie als een permanente drijvende kracht. Ook wezen deelnemers op het belang van brede betrokkenheid bij vervolgstappen en het helder verankeren van input uit het veld in de Ontwerp-NAS.

3 Kennisportaal Klimaatadaptatie. 'NAS'26 Atelier in Utrecht: 'Wat kan er wel?' *Klimaatadaptatienederland.nl*, 18 december 2024.
4 Kennisportaal Klimaatadaptatie. 'NAS'26 Atelier: 'De NAS als steen in de rivier. *Klimaatdapatatienederland.nl*, 21 mei 2025.

3.3 Workshops concretisering doelen

Schaalniveau	Europees Nederland
Participatiedoel	Coproduceren
Doelgroepen	Beleidsmedewerkers (Rijk) en externe experts
Onderwerpen	Ambitie, verbeterdoelen, SMART-doelen en inspanningen per opgave

Aanpak

Een van de prioriteiten voor de NAS'26 was om heldere doelen voor klimaatadaptatie te formuleren. Om hier invulling aan te geven, hebben wij een doelentraject ingezet. Dit traject faciliteerde opgavetrekkers in de ontwikkeling van adaptatiedoelen voor hun beleidsterrein.

Allereerst hebben we tijdens een startbijeenkomst gezamenlijk de kaders en kwaliteitseisen van de doelen bepaald. Vervolgens is voor alle NAS-opgaven een workshop georganiseerd[5]. De workshops werden begeleid door adviseurs van adviesbureau TwynstraGudde. Deelnemers aan de sessies waren externe experts (afkomstig van decentrale overheden, kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties en bedrijven) die we in samenspraak met de opgavetrekker hadden geselecteerd en uitgenodigd. Voor het formuleren van concrete doelen hebben we de DIN-methodiek toegepast. DIN staat voor Doelen, Inspanningen en Netwerken. De DIN-methodiek maakt de relatie tussen ambitie, doelen en acties inzichtelijk.

Uitkomsten en aanbevelingen

De opbrengst van de workshops met experts diende als startpunt voor het verder ontwikkelen van een DIN-overzicht per opgave. De opgavetrekkers hebben hun DIN tijdens de Ateliers getoetst bij de daar aanwezige participanten.

3.4 Ontwikkelen van de communicatiestrategie

Schaalniveau	Europees Nederland
Participatiedoel	Consulteren en coproduceren
Doelgroepen	Overheden, bedrijven en kennisinstellingen
Betrokkenen	Ministeries van Infrastructuur en Waterstaat (IenW), Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK), Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN), het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM); het Nederlands Instituut Publieke Veiligheid (NIPV), Samen Klimaatbestendig, Hogeschool Utrecht (HU), a.s.r.
Onderwerpen	Stakeholderanalyse, kernboodschappen per doelgroep, communicatie-uitgangspunten en -concepten, middelenmix, kanalen en een communicatiekalender

5 Met uitzondering van de opgaven waterveiligheid en waterbeschikbaarheid, omdat voor deze beleidsterreinen al doelen bestonden of via andere trajecten werden ontwikkeld.

Aanpak

Overheden, bedrijven en andere organisaties hebben zelf een belangrijke rol om zich voor te bereiden op klimaatverandering. Het is daarom van belang dat belanghebbenden de NAS'26 kennen. We hebben Public Cinema de opdracht gegeven om op participatieve wijze een communicatiestrategie en -plan op te stellen. De communicatievraag daarbij was: hoe activeren we de vele stakeholders op een positieve manier om aan de slag te gaan met de NAS'26, vanuit een gevoel van gezamenlijkheid en gedeelde verantwoordelijkheid? Met een drietal werksessies (13 februari 2025, 25 februari 2025, en 13 maart 2025) en een enquête onder de doelgroepen hebben we gezamenlijk de communicatiestrategie voor NAS'26 opgesteld. In de werksessies zijn we niet alleen op zoek gegaan naar de informatiebehoefte, maar ook naar de handelingsperspectieven voor de verschillende doelgroepen. Nota bene, het is uiteraard ook van belang dat burgers zich voorbereiden op klimaatverandering. Deze doelgroep valt buiten bovengenoemde communicatiestrategie, omdat hier al aparte campagnes voor lopen, zoals Leven met water.

Uitkomsten en aanbevelingen

De input van de drie werksessies is direct verwerkt in de communicatiestrategie. De communicatiestrategie bestaat uit:
- Een stakeholderanalyse en een analyse van de doelgroepen;
- Overkoepelende (kern)boodschap en sub-boodschappen, gedifferentieerd in doelgroepen;
- Uitgangspunten voor communicatie en de keuze voor een strategie die gebruikmaakt van intermediaire personen en ambassadeurs middels een stappenplan;
- Een verzameling middelen om uit te kiezen, op basis van de informatiebehoefte van de doelgroepen en een lijst met kanalen om doelgroepen te bereiken;
- Een communicatiekalender met communicatiemomenten.

3.5 LIFE-IP Klimaatadaptatie

Schaalniveau	Europees Nederland: regionaal en lokaal niveau
Participatieniveau	Adviseren
Doelgroepen	Consortium van 23 overheden en organisaties
Onderwerpen	Kennisproducten en tools, bewustwording en urgentiebesef, governance en integrale aanpak, en businessmodellen en financiering

Aanpak

LIFE-IP Klimaatadaptatie (2022-2027) is een Nederlands programma met cofinanciering door de Europese Unie (EU). Een consortium van 23 overheden en organisaties voert het programma uit. Doel van de acties en projecten is dat Nederland sneller klimaatbestendig wordt door een aantal belemmeringen te adresseren en met lessen uit pilots te trachten deze belemmeringen weg te nemen. Dit betreft vier thema's:

1. Het ontwikkelen van toegankelijke en begrijpelijke kennisproducten en tools.
2. Het stimuleren van bewustwording en urgentiebesef, zodat mensen en organisaties in actie komen.
3. Het stimuleren van een integrale aanpak en het ontwikkelen van structuren voor besluitvorming die deze aanpak ondersteunen.
4. Het ontwikkelen van businessmodellen en vormen van financiering voor adaptatiemaatregelen.

Bij de totstandkoming van de Ontwerp-NAS'26 is het LIFE-IP consortium in een bijeenkomst geïnformeerd over de NAS (3 oktober 2024). Bij een tweede bijeenkomst heeft het consortium op de vier thema's advies uitgebracht en is daarnaast door middel van een interactieve werkvorm een gezamenlijke "top 13" van adviezen samengesteld (18 maart 2025). Bovendien deelden de deelnemers tijdens deze momenten behaalde resultaten binnen LIFE-IP en voorbeelden van (succesvolle) adaptatiemaatregelen.

Uitkomsten en aanbevelingen

De 13 hoogst scorende aanbevelingen van het consortium waren (van hoog naar laag):
1. Zorg voor een veel sterkere rol van provincies en gemeenten;
2. Zorg ervoor dat alle gemeenten een lokaal hitteplan hebben, uiterlijk in 2026;
3. Stel dwingende bouwvoorschriften op over locatie en hitte, bijvoorbeeld passief bouwen;
4. Communiceer in duidelijke taal over de NAS;
5. Zet – waar mogelijk – natuur standaard in als klimaatadaptatiemaatregel;
6. Schenk overal aandacht aan hitte: niet alleen in de stad, maar ook in landelijk gebied;
7. Monitor nationaal op basis van CBS-gegevens;
8. Verplicht gemeenten om binnen vijf jaar een lokaal hitteplan te hebben (in het verlengde van het nationale hitteplan) als onderdeel van de 3g-aanpak: gebied, gebouw, gebruiker;
9. Monitor de voortgang van klimaatadaptatie in heel Nederland;
10. Heb aandacht voor gezondheidsachterstanden;
11. Zorg dat het Rijk financiering organiseert voor opgaven die gemeenten uitvoeren;
12. Inventariseer welke wet- en regelgeving versnelling van klimaatadaptatie in de weg zit;
13. Denk alvast na over de monitoring van de sociale-impactanalyse.

Bij het opstellen van de NAS hebben we rekening gehouden met deze top 13. Daarnaast hebben de LIFE IP-stakeholders advies gegeven over kennisdeling, bewustwording en urgentie, governance en een integrale aanpak en financiering en businessmodellen. Dit advies hebben we zo goed mogelijk opgenomen in de vier integrale opgaven in hoofdstuk 3 van de NAS'26.

3.6 Decentrale overheden

Schaalniveau	Europees Nederland: regionaal en lokaal
Participatieniveau	Informeren en consulteren
Doelgroepen	Koepelorganisaties Interprovinciaal Overleg (IPO), Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), Unie van Waterschappen (UvW)
Onderwerpen	Ontwerp-NAS'26 met extra aandacht voor opgaven en integraliteit tussen de opgaven

Aanpak

De decentrale overheden, vertegenwoordigd door de koepelorganisaties IPO, VNG en UvW, zijn van essentieel belang in het klimaatbestendig maken van Nederland. We hebben de koepels daarom vanaf de start nauw betrokken bij de ontwikkeling van de NAS. Deze koepels waren standaard uitgenodigd voor de maandelijkse interdepartementale afstemmingsoverleggen en voor de interdepartementale directeurenoverleggen die op strategische momenten in het NAS-proces werden gehouden. Toen dit te tijdrovend bleek voor de koepels, zijn in oktober 2024 samenwerkingsafspraken met hen gemaakt die ertoe hebben geleid dat we:
- de koepels op ambtelijk niveau maandelijks apart bijpraatten over de voortgang van de NAS'26. Daarbij was er gelegenheid om suggesties voor de inhoud en het proces te leveren. Daarnaast bleef de VNG fysiek deelnemen aan het directeurenoverleg; het IPO en het UvW werden agendalid, maar sloten aan wanneer dit relevant was.
- duidelijker hebben aangegeven wanneer er in de planning van de NAS werd gevraagd om een formeel standpunt en wanneer er werd gevraagd om meedenkkracht. In het geval van meedenkkracht gingen de koepels akkoord met het vervullen van een makelaarsrol door een actieve gemeente, provincie of waterschap mee te laten denken.
- voor het formele standpunt een conceptversie van de NAS naar de koepels hebben gestuurd met een reactietermijn van acht weken.
- ter voorbereiding op de behandeling in de bestuurlijke commissie van het IPO de NAS hebben toegelicht.

In januari 2026 vond een bestuurlijk overleg plaats tussen de minister van IenW en de koepels over de NAS'26. In dit overleg zijn actiepunten ten aanzien van de verbinding van de NAS'26 met decentrale overheden geformuleerd, die door het Rijk en de koepels gezamenlijk worden vormgegeven. Ook zijn er verschillende participatiebijeenkomsten (NAS'26 Ateliers en doelenworkshops) geweest met decentrale overheden, maatschappelijke organisaties en bedrijven.

Uitkomsten en aanbevelingen

De koepels zijn na de zomer van 2025 met een gedetailleerde (bestuurlijke) reactie gekomen op de denkrichtingen voor alle vijftien sectorale opgaven. Daarnaast hebben ze in het bestuurlijk overleg in januari 2026 aanbevelingen gegeven. Op hoofdlijnen hebben de koepels aandacht gevraagd voor de gevolgen van de doelstellingen in de NAS'26 voor decentrale overheden, waaronder de financiering, benodigde capaciteit en het maatschappelijk draagvlak voor adaptatiemaatregelen.

De adviezen van de koepelorganisaties zijn afgewogen en daar waar mogelijk verwerkt in de Ontwerp-NAS'26. Verder vragen we de koepels om een bestuurlijke reactie te geven op de Ontwerp-NAS'26. Deze formele consultatie van twee maanden loopt parallel aan de internetconsultatie die zes weken duurt.

3.7 Caribisch Nederland

Totstandkoming van het hoofdstuk over Caribisch Nederland

Hoofdstuk 5 is tot stand gekomen uit het belang om ook voor Caribisch Nederland inzichtelijk te maken hoe het Rijk bijdraagt aan de klimaatbestendigheid. In de afgelopen jaren zijn er meerdere rapporten verschenen die laten zien dat Bonaire, Saba en Sint Eustatius te maken hebben met grote adaptatieopgaven. Om zo goed mogelijk recht te doen aan de lokale situatie in Caribisch Nederland hebben we – naast de openbare lichamen – verschillende soorten stakeholders betrokken bij de ontwikkeling van deze strategie, zoals:

- De deelnemers van de Klimaattafel Bonaire en de betrokken ambtenaren van Sint Eustatius en Saba.
- Ambtenaren en wetenschappers van Aruba, Curaçao en Sint Maarten via het IPDC.
- Jongeren uit de studentendiaspora.
- Wetenschappelijke experts.

3.8 Jongerenonderzoek

Schaalniveau	Europees Nederland: specifieke doelgroep
Participatieniveau	Analyseren
Doelgroepen	Jongeren tussen 16 en 25 jaar
Onderwerpen	Visie op klimaatverandering en risico's, klimaatadaptatiebeleid en verantwoordelijkheid

Aanpak

De jongeren van nu zullen in de toekomst direct te maken krijgen met de gevolgen van klimaatverandering en de benodigde maatregelen om daarmee om te gaan. Daarom is het belangrijk dat onze strategie aansluit bij de leefwereld van deze jongeren. Om hier meer inzicht in te krijgen hebben wij MarketResponse gevraagd om een verkennend kwalitatief en kwantitatief onderzoek uit te voeren. Het kwalitatieve onderzoek vond plaats in twee co-creatiesessies met twee groepen van in totaal twintig jongeren. Het kwantitatieve onderzoek is gedaan aan de hand van een online steekproef met ruim 1500 respondenten.

Uitkomsten en aanbevelingen

Het kwalitatieve onderzoek[6] (deel 1) bracht de belevingswereld van jongeren tot leven door inzichtelijk te maken welke thema's relevant zijn voor hen als het gaat om de toekomst, hoe ze kijken naar het onderwerp klimaatadaptatie en welke rol ze hierin zien voor de overheid en voor zichzelf. Uit het eerste onderzoek volgde de conclusie dat jongeren verdeelde meningen hebben over klimaatadaptatiebeleid. De voorgelegde thema's waren voor veel van de respondenten complex. Daarnaast leggen zij de verantwoordelijkheid vooral bij anderen (overheid, professionals, bedrijven). Om jongeren te betrekken bij klimaatadaptatie en draagvlak te creëren zijn begrip en een gezamenlijk gevoel van belang. Daarnaast volgde uit dit onderzoek de conclusie dat jongeren optimistisch en positief zijn en ook graag willen zien dat positieve acties en uitkomsten worden benadrukt.

De twee kwantitatieve onderzoeken[7,8] (deel 2) gingen dieper in op de vijftien opgaven en bijbehorende opties in maatregelen en op eigen participatie en rechtvaardigheid. De belangrijkste bevindingen zijn dat jongeren vaak reactief zijn en dat hun kennis over klimaatadaptatie beperkt is. Daarnaast geven de meeste jongeren aan liever voor langetermijnoplossingen te kiezen. Aan de andere kant lijken jongeren moeilijke keuzes liever uit de weg te gaan door sneller te kiezen voor innoverende maatregelen. Jongeren zijn ook veelal vóór vergroening en duurzaamheid, maar liever niet ten koste van ruimte voor andere functies, zoals woningen. De verantwoordelijkheid voor klimaatadaptatie ligt volgens veel jongeren bij iedereen, met wederom de regie vooral bij de overheid. Ook bij dit tweede onderzoek liepen de houding en het gedrag van jongeren uiteen: er bestaat niet zoiets als 'de jongere'.

We gebruiken de uitkomsten van het onderzoek om de communicatiestrategie beter aan te laten sluiten bij de leefwereld van jongeren in Nederland.

6 Market Response. *De belevingswereld van jongeren en klimaatadaptatie – debrief kwalitatieve fase.* Utrecht: Market Response, 2024.
7 Market Response. *Opinieonderzoek klimaatadaptatie jongeren – rapportage eerste kwantitatieve onderzoek.* Utrecht: Market Response, 2025.
8 Market Response. *Opinieonderzoek klimaatadaptatie jongeren – rapportage tweede kwantitatieve onderzoek.* Utrecht: Market Response, 2025.

4. Wetenschappelijke betrokkenheid bij de NAS'26

In dit hoofdstuk volgt een overzicht van de wetenschappelijke betrokkenheid bij de NAS'26. Het Klimaatonderzoek Initiatief Nederland (KIN) is een belangrijke organisatie geweest bij de totstandkoming van de Ontwerp-NAS'26. Het KIN brengt brede wetenschappelijke kennis samen voor beleidsvorming en was betrokken bij twee NAS'26-trajecten. Daarnaast hebben we advies gevraagd aan de Wetenschappelijke Klimaatraad (WKR) en een sociaalwetenschappelijke klankbordgroep opgericht.

4.1 KIN-adaptatiepadenkaarten

In de NAS geeft het Rijk een samenhangend beeld van de richting, routes en mijlpalen naar een klimaatbestendig Nederland. Voor verschillende momenten in de tijd brengen we in kaart wat er nodig is om zo goed mogelijk voorbereid te zijn op het toekomstige klimaat, hoe lang de verschillende beleidsopties effectief zijn, hoe ze elkaar onderling kunnen versterken en waar dilemma's optreden. Voor de NAS'26 is daarom de ambitie uitgesproken om adaptatiepadenkaarten te ontwikkelen voor de vijftien sectorale klimaatopgaven. Adaptatiepaden zijn gestructureerde trajecten van opeenvolgende (sets van) adaptatiemaatregelen die bijdragen aan het reduceren van klimaatrisico's, met aandacht voor aanlooptijd, volgordelijkheid, effectiviteit en haalbaarheid onder verschillende klimaatscenario's. De paden bieden flexibiliteit om besluiten aan te passen aan veranderende omstandigheden en onzekerheden. In samenwerking met het KIN hebben beleidsmedewerkers van verschillende ministeries, wetenschappelijke experts en praktijkdeskundigen de adaptatiepadenkaarten ontwikkeld.

De werkwijze

In twee fases hebben brede groepen experts adaptatiepaden opgesteld voor dertien klimaatadaptatieopgaven. In de eerste fase ging het om de opgaven wateroverlast, gezondheid, cultureel erfgoed, energie- en telecommunicatie-infrastructuur, en weg-, spoor- en vaarwegen. In de tweede fase ging het om de opgaven klimaatbestendig wonen voor iedereen, nieuwbouw, gezondheid, landbouw, natuur, waterkwaliteit, Seveso-inrichtingen, en werklandschappen. Daarnaast was er in de tweede fase nadrukkelijker aandacht voor het analyseren van samenhang en interacties tussen maatregelen en paden.

De werkwijze bestond uit een systematische verzameling en analyse van gegevens uit wetenschappelijke literatuur en adviesrapporten voor de identificatie van adaptatieopties en hun effectiviteit. Er zijn vijf 'Make-atons' georganiseerd waarin de experts de adaptatiepaden op interactieve wijze met elkaar ontwikkelden.[9] Hierbij keken de verschillende expertgroepen ook naar elkaars opgaven om de synergie tussen de opgaven te bevorderen en een bredere set aan beleidsopties te verkennen.

Twee rapportages[10,11] vatten de belangrijkste bevindingen samen en zijn als input gebruikt voor de verdere herijking van de NAS. In de trajecten hebben de experts onder meer mogelijke routes en doelstellingen geïdentificeerd, systeemkeuzes en interacties in kaart gebracht, en een voorkeurs- en uitvoeringsstrategie ontwikkeld. Na het opleveren van de adaptatiepadenkaarten en de bijbehorende onderbouwing, hebben de verantwoordelijke beleidsmedewerkers van het Rijk de adaptatiepadenkaarten verder ontwikkeld. Dit gebeurde via participatie, zowel intern (Rijk) als extern (alle andere stakeholders). De adaptatiepadenkaarten die zijn opgenomen in de NAS'26 zijn dus mogelijk anders dan de adaptatiepadenkaarten die in samenwerking met het KIN zijn gemaakt.

9 KIN. 'Project Adaptatiepaden Nationale Klimaatadaptatiestrategie (NAS'26)'. *Hetkin.nl*
10 KIN. *Verkenning van adaptatiepaden voor de Nationale Klimaatadaptatiestrategie 2026: Ontwikkeling van methoden en een eerste toepassing.* Amsterdam: Klimaatonderzoek Initiatief Nederland, 2024.
11 KIN. *Adaptatiepaden voor de Nationale Klimaatadaptatiestrategie (NAS) 26: 'Deel 2: Klimaatbestendig wonen, gezondheid, landbouw, natuur, nieuwbouw, SEVESO, waterkwaliteit en werklandschappen.* Amsterdam: Klimaatonderzoek Initiatief Nederland, 2025.

4.2 Sociale-impactanalyse (SIA)

De NAS'26 laat door middel van de adaptatiepadenkaarten zien hoe Nederland op de korte, middellange en lange termijn klimaatbestendig kan blijven of worden. Bij het maken of uitblijven van beleidskeuzes voor klimaatadaptatie is het belangrijk om te weten wat de mogelijke sociale effecten hiervan zijn (zoals effecten voor de gezondheid of toegankelijkheid van voorzieningen) en hoe beleidskeuzes uitpakken voor verschillende groepen in de samenleving. Er bestond nog geen eenduidige methodiek die de sociale impact van beleidskeuzes in beeld brengt, zoals dat voor milieueffecten met een planmer al wel bestaat. Daarom hebben we het Klimaat Initiatief Nederland (KIN) de opdracht gegeven om een herbruikbare methode voor een sociale-impactanalyse (SIA) te ontwikkelen en de beleidsopties in de NAS'26 daaraan te toetsen.

De SIA[12,13,14] biedt inzicht in de mogelijke sociale gevolgen van beleidsopties aan de hand van de scenario's intensiveren en transformeren. Daarnaast beschrijft de SIA welke maatregelen eventuele negatieve effecten van adaptatie kunnen tegengaan, welke optimaliserend kunnen zijn en welke overwegingen gemaakt kunnen worden. Hiermee beogen we rechtvaardigheid in adaptatiebeleid te vergroten, zoals dat ook als prioriteit is vastgelegd in het Nationaal Uitvoeringsprogramma Klimaatadaptatie (NUP KA'23).

Uitkomsten en verwerking in Ontwerp-NAS'26

De SIA als handreiking wordt benoemd in paragraaf 3.2 *Een klimaatweerbare samenleving* van de Ontwerp-NAS. Hierin geven we aan de sociale effecten van adaptatiebeleid regelmatig te willen evalueren en monitoren. Ook biedt de opgeleverde methodiek een basis voor doorontwikkeling, en kan deze ook door andere beleidsmakers (op nationaal of decentraal niveau) worden gebruikt om inzicht te verkrijgen in de sociale effecten van beleid. Verder levert de SIA per adaptatieopgave in de NAS'26 een analyse op mogelijke sociale effecten. Deze bevindingen zijn in elke opgave van de Ontwerp-NAS meegenomen.

4.3 Sociaalwetenschappelijke klankbordgroep

Schaalniveau	Europees Nederland
Participatie doel	Consulteren en adviseren
Doelgroepen	Sociale wetenschappers
Deelnemers	Sociale wetenschappers met specialisaties in verschillende domeinen van klimaatadaptatie, afkomstig van de Rijksuniversiteit Groningen (Faculteit Gedrags- & Maatschappijwetenschappen), Hogeschool van Amsterdam (Faculty of Applied Social Sciences and Law), TU Delft (Technology, Policy and Management), TNO, Hogeschool Utrecht (lectoraat Netwerken voor Transities), UMC Utrecht (Global Public Health + Bioethics), Universiteit van Amsterdam (Faculteit Social and Behavioural Sciences), Waternet, Wetenschappelijke Raad voor de Regering, Wetenschappelijke Klimaatraad, Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, Instituut voor Publieke Waarden
Onderwerpen	Scope van de NAS, en de methodiek en resultaten van de sociale-impactanalyse.

12 KIN. *De sociale effecten van klimaatadaptatie: Hoofdrapport.* Amsterdam: Klimaatonderzoek Initiatief Nederland, 2026.
13 KIN. *De sociale effecten van klimaatadaptatie: Samenvatting.* Amsterdam: Klimaatonderzoek Initiatief Nederland, 2026.
14 KIN. *De sociale effecten van klimaatadaptatie: Appendix.* Amsterdam: Klimaatonderzoek Initiatief Nederland, 2026.

Aanpak

Op basis van een gerichte analyse hebben we partijen uitgenodigd om deel te nemen aan de sociaalwetenschappelijke klankbordgroep van de NAS. Ons streven was om zoveel mogelijk verschillende sociaalwetenschappelijke perspectieven vertegenwoordigd te hebben. De klankbordgroep is gedurende de totstandkoming van de NAS vijf keer een dagdeel bijeengekomen. De agenda werd bepaald door het NAS-projectteam op basis van de vraagstukken en dilemma's die speelden rond de vooraf vastgestelde data. De wetenschappers kregen zelf ook ruimte om inspraak te leveren op de agenda. De bijeenkomsten vonden plaats op verschillende 'neutrale', centraal gelegen externe locaties die zo goed mogelijk bereikbaar waren. De adviezen zijn niet op individueel niveau gedaan maar volgen vanuit de gehele groep.

Datum	Centraal thema	Aanbevelingen
3 juli 2024	**Scope van de NAS**	Op hoofdlijnen zijn over dit onderwerp de volgende (voorzichtige) aanbevelingen gedaan: • Leg in de totstandkoming van de NAS minder nadruk op kleine, individuele interventies en kortetermijnbelangen. • Geef ook ruimte aan emoties (niet alleen feiten) en wees niet bang om met sommige dingen te stoppen (degrowth). • Neem concrete casussen en vragen op in de NAS en maak een koppeling met de praktijk.
7 november 2024	**Randvoorwaarden voor een goede sociale-impact-analyse (SIA)**	• Werk vanuit bestaande methodiek. Er zijn veel verschillende soorten sociale-impactanalyses mogelijk. Werk vanuit integratie van bestaande methodieken (ook internationaal), en om kaders/randvoorwaarden voor het onderzoek vast te stellen. • Sla impact niet plat tot één indicator. • Houd rekening met meerstemmigheid en veelzijdigheid binnen groepen en indicatoren. Laat deze groepen ook meewerken aan het vaststellen van indicatoren in een participatief proces.
2 april 2025	**Methodiek SIA**	• Neem in de sociale-impactanalyse ook de gevolgen van het uitblijven van actie mee. • Beschrijf indicatoren. Sommige indicatoren behoeven nog verdere specificering en zijn bijvoorbeeld aan elkaar verbonden of vertonen overlap • Richt de SIA op het in kaart brengen van risico's én kansen en lever een kwalitatieve analyse (in plaats van kwantitatieve). Daarmee wordt de SIA meer een expertanalyse van beleid (ex ante).
4 juni 2025	**Methodiek SIA**	• Neem in de SIA ook het perspectief van toekomstige generaties mee en betrek maatschappelijke partijen eerder. • Ga in de methodiek uit van *evidence-informed*, want *evidence-based* is niet haalbaar op dit schaalniveau in de beperkte tijd. Focus op de grootste (meest ingrijpende) effecten en kwetsbare groepen. • Communiceer begrijpelijk (gezien het abstractieniveau en de grondigheid van de analyse) en creëer draagvlak. Maak als resultaat een dreigend en wenkend perspectief met tastbare en herkenbare verhalen.
17 september 2025	**Reflectie op eerste versie SIA**	• Maak de SIA tot een integrale analyse. Wees daarbij duidelijk wat het doel is van deze SIA. • Wees helder en genuanceerd in het gebruik van belangrijke termen en de gevolgen hiervan, zoals de scenario's intensiveren en transformeren. Deze woorden kunnen negatief overkomen, maar worden verzacht door bijvoorbeeld van geleidelijke transformatie te spreken. Transformeren is voor de lange termijn vaak het beste voor klimaatadaptatie, maar kan op kortere termijn juist tot meer frictie en polarisatie leiden. • Wees voorzichtig met het gebruik van visuals. Het is essentieel dat visuals eenduidig en zelfstandig worden geïnterpreteerd en besluitvorming ondersteunen. Gebruik visuals die kwalitatieve data (passend bij de SIA) goed weergeven, men moet alleen op basis van een figuur kunnen zeggen wat dit betekent.

4.4 Advies Wetenschappelijke Klimaatraad (WKR)

In aanloop naar de verschijning van de NAS'26 hebben we de Wetenschappelijke Klimaatraad (WKR) om advies gevraagd over de richtinggevende keuzes. Op 19 juni 2025 publiceerde de WKR het advies *Meeveranderen met het klimaat*.[15] Daarin geeft het WKR aanbevelingen voor de belangrijkste ruimtelijke en maatschappelijke keuzes. In de nog te verschijnen kabinetsreactie, die op basis van de Ontwerp-NAS wordt geschreven, kan worden gelezen hoe met de adviezen is omgegaan. Ook wordt in deze kabinetsreactie gereageerd op het ongevraagde advies van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) in het rapport *Mens en klimaat. De kracht van sociale infrastructuur bij adaptatie*.[16]

15 WKR. *Meeveranderen met het klimaat. Ruimtelijke en maatschappelijke keuzes voor klimaatadaptatie.* Den Haag: Wetenschappelijke Klimaatraad, 2025.
16 WRR. *Mens en klimaat. De kracht van sociale infrastructuur bij adaptatie.* WRR-rapport nr. 112. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, 2025.

5. Conclusies

Uit het voorgaande blijkt dat participatie een belangrijke rol heeft gespeeld in de totstandkoming van de Ontwerp-NAS’26. Dankzij de grote verscheidenheid aan deelnemers en het bijbehorende brede perspectief is de inhoud van de NAS sterker geworden. Dit meerjarige traject is voor ons enorm waardevol geweest en heeft ons in staat gesteld om de nieuwe NAS ‘voor en door iedereen’ te maken. Daarnaast is het NAS-netwerk versterkt en werken we in de toekomst aan de instandhouding van dit waardevolle en zeer betrokken netwerk.

Een woord van dank aan alle mensen die vanuit hun professionele en persoonlijke kennis en ervaring hebben bijgedragen aan de NAS’26. Door jullie enthousiasme, inzet en oprechte samenwerking is de NAS’26 beter geworden. We kijken ernaar uit om deze samenwerking voort te zetten bij de uitvoering van de NAS’26.

Deze brochure is een uitgave van:

Rijksoverheid

April 2026